

Valkoisuuden normi ja rasismi

Yhteiskunnassa tehdään erontekoja ihonvärin ja etnisyyden perusteella. Nämä eronteet voivat johtaa **valkoisuuden normista** poikkeavien ulossulkemiseen suomalaisuuden piiristä ja tuottaa näin syrjintää ja yhteiskunnallista eriarvoisuutta. Tätä ihonväriin ja etnisyyteen perustuvaa syrjintää ja siihen liittyvää eriarvoisuutta synnyttäviä toimintatapoja ja rakenteita kutsutaan **rasismiksi**.

Rasismi on monitahoinen ilmiö, joka ilmenee niin oppijärjestelmänä, toimintana kuin institutionaalisina käytänteinä, jotka asettavat ihmiset eriarvoiseen asemaan ihonvärin ja etnisyyden perusteella. Rasismi on ennen kaikkea epäsymmetrinen valtasuhde, joka suosii valkoisia ja syrjii ei-valkoisia eli rodullistettuja ihmisiä.

Valkoisuus itsessään on myös hyvä ymmärtää ihonvärin sijaan valtasuhteena: sen taustalla ovat siirtomaajän kolonialismin ja rotuopin käsitykset valkoisista eurooppalaisista muita ylempinä ja arvokkaampina ihmisinä sekä ei-valkoisten ihmisten sortaminen. Tämä on tarkoittanut niin afrikkalaisten orjuuttamista kuin saamelaisten sulauttamispyrkimyksiä. Valkoisuuden normiin liittyä lisäksi käsityksiä kansalaisuudesta, kulttuureista ja ihmisistä tiettyihin alueisiin sidoksissa olevina.

Etnisyyden perusteella tapahtuva ulossulkeminen voi koulumaailmassa tapahtua esimerkiksi niin, että

- 1) oppilasta ei kannusteta johonkin alalle hänen etnisyytensä perusteella, vaan hänen nähdään sopeutuvan johonkin toiseen alaan paremmin,
- 2) hänet laitetaan leikkimään ihmisryhmiä toiseuttavia leikkejä tai
- 3) hänet pistetään edustamaan kokonaista ihmisryhmää.

Ulossulkeminen voi tapahtua myös eksotisoinnin kautta, jolloin yksilö pakotetaan esiintymään stereotyyppisesti ja jonka seurauksena häntä ei kohdata yksilönä vaan stereotyyppisen roolin kautta.

Alla avataan yleisemmin joitakin keskeisimpiä valkoisuuteen, kansalaisuuteen ja etnisyyteen liittyviä kysymyksiä Suomessa.

Asioiden kansallinen järjestys

Ihmisten ja kansojen esitetään usein olevan kiinteässä suhteessa johonkin rajattuun alueeseen ja erillään muista kansoista. Lisäksi kansat esitetään suhteessa paikkaan liikkumattomiksi ja siihen kiinnittyneiksi. Tämä on normatiivinen käsitys ihmisten ja paikan välisestä suhteesta, jonka kautta luomme ymmärrystä maailmasta, joka jakautuu eri kansojen asuttamiin, toisistaan erillisiin alueisiin. Alueiden ja kansojen ajatellaan eroavan lähtökohtaisesti esimerkiksi kulttuuriltaan. Tätä ajattelutapaa antropologi Liisa Malkki on kutsunut asioiden kansalliseksi järjestykseksi.

Ihmiset ovat kuitenkin läpi historian olleet liikkeellä - joko vapaaehtoisesti tai pakotettuina lähtemään. Tästä huolimatta tapamme ajatella ihmisiä paikkaan sidoksissa on hyvin vahva osa arkiymmärrystämme maailmasta. Yksi tämän ajattelutavan seurauksista on esimerkiksi se, että maahanmuuttajia pidetään ikään kuin ihmisinä väärissä paikoissa ja toisaalta suomalaiset esitetään

etnisesti yhteneväisenä kansana. Näin valkoisuuden normi ja käsitys asioiden kansallisesta järjestyksestä limittyvät toisiinsa ja ovat ulossulkemassa ihmisiä pois suomalaisesta yhteiskunnasta. On kuitenkin hyvä muistaa, että ihmisen kansalaisuutta ei voi päätellä ulkoisista tunnusmerkeistä. *Älä siis oleta toisen ihmisen kansalaisuutta.*

Suomalaisuuden normi on yksi ilmentymä asioiden kansallisesta järjestyksestä. Suomalaisuuteen liitetään normatiivisia oletuksia ainakin valkoisuudesta, suomalaisista sukutaustoista ja suomenkielestä. Kaikki Suomessa asuvat joutuvat suhteuttamaan itseään tähän normiin ja esimerkiksi etniset vähemmistöt joutuvat selittämään muille suhdettaan suomalaisuuteen ja maahanmuuttajien suomalaisuutta kyseenalaistetaan jatkuvasti. Ei-valkoihoisilta saatetaan jatkuvasti kysyä, mistä he ovat kotoisin. Tämä ylläpitää käsitystä siitä, että jotkut voisivat olla enemmän suomalaisia kuin toiset, ja synnyttää kokemuksen ulkopuolisuudesta.

Tämä liittyy käsitykseemme ajatella kansaa ja kansalaisuutta: ajatellaanko kansa etniseen ryhmään kuulumisena vaiko kuulumisena poliittiseen yhteisöön. Kuuluminen poliittiseen yhteisöön ei toimi samalla ulossulkevalla logiikalla ja nostaa paremmin esiin sen, mitä haitallisia seurauksia ulossulkemisella voi olla.

Globaali eriarvoisuus

Yhtenä keskeisenä syynä ihmisten liikkuvuuteen on globaali eriarvoisuus: ilmastonmuutos on vaikuttanut globaalin etelän maihin, entisten siirtomaiden alueiden poliittiset ja taloudelliset järjestelmät ovat edelleenkin usein alisteisessa suhteessa entisiin siirtomaavaltoihin, ja globaalin etelän köyhyys saa ihmiset etsimään taloudellista turvaa globaalista pohjoisesta. Oma kysymyksensä ovat erilaisia konflikteja ja vainoja pakenevat ihmiset. On kuitenkin hyvä muistaa, että kullakin ihmisellä on oma henkilökohtainen elämäntarinansa ja hänellä on voinut olla monia syitä lähteä synnyinmaastaan toisaalle. Tämän vuoksi ei kannata olettaa syitä sille, miksi toinen on lähtenyt pois synnyinmaastaan.

Oppilaille ja opiskelijoille on tärkeä opettaa eriarvoisuutta tuottavasta globaalista järjestelmästä, sen vaikutuksista ihmisiin ja sen historiallisista taustoista. Niiden ymmärtämisen kautta ymmärrämme myös paremmin toisia ihmisiä ja heidän elämänsä. Erityisen tärkeää on opettaa oppilaille ja opiskelijoille kolonialismista ja imperialismista sekä uskolonialistisista valtasuhteista. Tässä opetuksessa on myös tärkeä tuoda ilmi, että siirtomaiden asukkaat ovat olleet itse aktiivisia toimijoita ja pyrkineet vastustamaan siirtomaaherruutta. Opetuksessa ja opetusmateriaalissa on hyvä pyrkiä eroon Eurooppa-keskeisyydestä.

Saamelaiset ja alkuperäiskansojen oikeudet

Alkuperäiskansalla tarkoitetaan kansainvälisessä oikeudessa kansaa, joka on asuttanut tiettyä aluetta ennen valtiorajojen syntymistä ja jolla ei ole omaa itsenäistä valtiotaan. Saamelaiset ovat Euroopan ainoa alkuperäiskansa ja ovat perinteisesti eläneet nykyisten Pohjoismaiden ja Venäjän pohjoisosissa.

Kuten monia muitakin alkuperäiskansoja, on saamelaisia pyritty väkivaltaisestikin sulauttamaan osaksi valtaväestöä assimilaatiopolitiikan kautta. Tämä on ollut uhka niin saamelaisten perinteisille elinkeinoille, kielelle, kulttuurille kuin identiteetille. Vaikka kaikista väkivaltaisista assimilaatiopolitiikan vaihe on jo ohi, saamelaisten asema Suomessa ei ole paras mahdollinen ja heidän pitää edelleen taistella oikeuksiensa puolesta.

Koulutuksessa tämä näkyy siinä, että saamelaisia ja saamelaista kulttuuria käsitellään hyvin vähän virallisissa opetussuunnitelmissa. Nämä opetussuunnitelmat ohjaavat myös saamelaislapsille ja nuorille annettavaa opetusta. Saamelaiset eivät useinkaan saa opetusta kulttuuristaan, vaikka lain

mukaan heille kuuluisi opettaa sitä. Lisäksi valtaväestö saa suppeaa tietoa saamelaisista, jonka seurauksena saamelaiset ja heidän asemansa yhteiskunnassa jäävät valtaväestölle vieraiksi.

Tämän vuoksi opetuksessa olisi tärkeä kertoa saamelaisten asemasta ja kertoa alkuperäiskansojen oikeuksista sekä varmistaa, että opetus ei ylläpidä stereotyyppisiä käsityksiä saamelaisista ja siinä tuodaan ilmi saamelaiset yhteiskunnallisina toimijoina.

Romanit Suomessa

Romanit ovat yksin maailman suurimmista diasporassa elävistä ihmisryhmistä, jolla ei ole omaa kansallisvaltiotaan. Romanit eivät muodosta yhtenäistä ryhmää, ja puhutaankin esimerkiksi Suomen romaneista omana ryhmänä osana laajempaa romanien etnistä ryhmää.

Romaneihin liittyy negatiivisesti latautuneita, leimaavia ennakkoluuloja ja romanit kohtaavat edelleenkin eri yhteyksissä syrjintää instituutioiden tasolla. Kouluissa tämä voi ilmetä siinä, että romanioppilaita pidetään lähtökohtaisesti ongelmaoppilaina ja että heitä ei kannusteta kouluttautumaan. Monet romanioppilaat ovat voineet kokea koulun niin vihamielisenä ympäristönä, että heillä ei ole halua kouluttautua. Näin syrjintä synnyttää mekanismeja, jotka syrjäyttävät romaneja pois yhteiskunnasta.

Romanioppilaiden koulumenestys on parantunut huomattavasti viime vuosikymmenellä, mutta koululaitoksissa olisi tärkeää pohtia, miten romanioppilaisiin suhtaudutaan ja lähestytäänkö heitä stereotyyppien kautta vaiko yksilöinä.

Samaten on hyvä pohtia ja tarkistaa, käsitelläänkö opetusmateriaaleissa romaneja ja millä tavoin heitä käsitellään.

Opetushallitus on koostanut oppaan hyvistä käytännöistä romanioppilaiden tueksi.

https://www.oph.fi/julkaisut/2011/romanioppilaiden_perusopetuksen_tuen_hyvia_kaytantoja

Etnisiin vähemmistöihin kuuluvat lapset ja nuoret

Etnisiin vähemmistöihin kuuluviin ja maahanmuuttajiin kohdistuu paljon syrjintää Suomessa, ja näihin vähemmistöihin kuuluvat lapset ja nuoret kokevat usein syrjintää myös kouluympäristössään. Etnistä vähemmistöä edustaviin lapsiin kohdistuu usein kahdenlaisia, keskenään ristiriitaisia odotuksia: heidän odotetaan olevan häirikköjä ja toisaalta menestyvän erinomaisesti koulussa, ikään kuin takeena heidän integroitumiselleen. Pahimmillaan joku voi ajatella, että tiettyyn etniseen vähemmistöön kuuluva oppilas on lähtökohtaisesti huono oppilas etnisyytensä perusteella. Ongelmana on se, että etnisiin vähemmistöihin kuuluvia oppilaita ei kohdata yksilöinä vaan poikkeuksina suomalaisuuden normista. *Ole tietoinen omassa opetuksessasi siitä, miten kohtelet ja kohtaat etniseen vähemmistöön kuuluvia oppilaita.*

Etnisiin vähemmistöihin kuuluvilla perheillä ajatellaan olevan valtaväestöstä poikkeavat kulttuurisia tapoja, minkä seurauksena tehdään oletuksiin perustuvia johtopäätöksiä ja käytänteitä oppilaille. Olettamisen sijaan olisi kuitenkin tärkeää keskustella perheen kanssa asioista ja kysyä heiltä heille tärkeistä asioista ja siitä, miten koulu voisi ottaa tarvittaessa heidän taustansa huomioon.

Muuttoliikkeeseen liittyviä käsitteitä

Maahanmuuttaja on henkilö, joka on muuttanut toiseen valtioon.

Muista: Maahanmuuttajien Suomessa syntynyt lapsi on syntyperäisesti suomalainen. Kun häntä kuvataan maahanmuuttajataustaiseksi, hänet suljetaan suomalaisuuden ulkopuolelle.

Pakolainen on henkilö, joka on saanut turvapaikan toisesta valtiosta paetessaan kotimaassaan konfliktia, vainoa tai ympäristökatastrofia.

Turvapaikanhakija on henkilö, joka anoo turvapaikkaa toisesta valtiosta. Saadessaan turvapaikan, hän on pakolainen.

Tiedä: Suurin osa pakolaisista asuu kotimaansa naapurimaassa tai kotimaassaan sisäisenä pakolaisena. Vain murto-osa pakolaisista asuu länsimaissa. Katso lisää:
<https://www.punainenristi.fi/tutustu-punaiseen-ristiin/tyomme-suomessa/turvapaikanhakijoiden-pakolaisten-vastaanotto/kysymyksiä>

Paperiton on henkilö, joka matkustaa tai oleilee toisen valtion alueella ilman virallista matkustus- tai oleskelulupaa. Suurin osa paperittomista on ihmisiä, joiden viisumilupa on mennyt umpeen. Nykyään puhutaan myös niin sanotuista uuspaperittomista eli ihmisistä, jotka ovat saaneet kielteisen turvapaikkapäätöksen.

Tiedä: Paperittomilla lapsilla ja nuorilla on oikeus koulunkäyntiin. Kansainvälisten sopimusten mukaisesti lapsilla ja nuorilla on oikeus koulunkäyntiin siinä maassa, jossa he oleskelevat. Jos kouluun otetaan yhteyttä siitä, että paperiton lapsi tai nuori halutaan saada opetuksen piiriin, on opettajien arvioitava tilannetta lapsen edun kannalta ja mahdollistettava hänen pääsynsä opetuksen piiriin. Koululla ei ole velvoitetta ilmoittaa lapsen tai nuorten oleskelustatusta muille viranomaisille.

Tiedä: Yksikään ihminen ei ole laitton.

Materiaalia

Ruskeat tytöt -media: <https://www.ruskeattytot.fi/>

Opetushallitus: kielitietoinen opetus – kielitietoinen koulu

http://edu.fi/download/186995_Kielitietoinen_opetus_verkko.pdf